

Etiologija, dinamika in posledice nasilja v družini

Etiology, dynamics and consequences of family violence

Barbara Kordič

Povzetek

Barbara Kordič, univ. dipl. soc. ped., Seškova 16, 1215 Medvode, barbarakordic@hotmail.com

Prispevek predstavi najodmevnejše teorije o vzrokih za nasilje v družinah, saj še danes ni konsenza o tem, kako to nasilje definirati. Feministične perspektive so na nasilje nad ženskami in otroki v družini opozorile prve, nikakor pa ne smemo zanemariti pomembnih dognanj individualističnih, socialnopsiholoških in kriminoloških pristopov k problemu. Pri nasilju v družini gre najpogosteje za nasilje moških nad njihovimi partnerkami in se pogosto dogaja istočasno kot nasilje nad otroki. Pri nasilju v družini gre lahko za fizično, psihično, spolno ali ekonomsko zlorabljanje, največkrat pa so vse oblike med seboj prepletene. Za globlje razumevanje problema nasilja v družini prispevek oriše dinamiko in potek ter posledice nasilja.

Ključne besede: družina, nasilje v družini, etiologija nasilja.

Abstract

The paper presents some key theories on violence in the families, as we still do not have a common platform for defining and understanding it. Feminist perspectives were the first to point out violence against women and children in the family. However, the paper does not neglect relevant findings of individualistic, socio-psychological and criminological approaches toward the problem. In most cases, family violence is violence of men against their female partners. This form of violence often occurs simultaneously with violence against children. Family violence can include physical, mental, sexual or financial abuse, though all of the forms are usually intertwined. For profounder understanding of family violence, the paper gives some findings about the violence dynamics, its courses and consequences on individual and all family members.

Key words: family, family violence, violence etiology.

1 Uvod

Nasilje v družini je pereča tema, saj naj bi prizadelo vsako peto družino v Sloveniji. Praviloma nasilje v družini ni enkratni dogodek, saj sčasoma postaja bolj pogosto in vedno hujše. Če je cilj socialnopedagoškega dela pomagati ljudem, da razrešijo konfliktno situacijo in se polnovredno integrirajo v svoje okolje, smo dolžni to storiti tudi, ko gre za nasilje v družini, ne glede na to, kje smo zaposleni, za to pa je najprej nujno potrebno znanje. Tema je bila v zadnjih letih deležna velike raziskovalne, medijske in zakonodajne pozornosti. Javnost je s problemom nasilja v družini že prenasočena, kar je značilno tudi za ostale družbene probleme. Kljub več kot dvajsetletnemu dokaj sistematičnemu delu na področju družinskega nasilja in občutku javnosti, da "se že vse ve", je to področje še vedno neurejeno – tako z vidika opredeljevanja problema kakor tudi z vidika interveniranja, preprečevanja in pomoči žrtvam.

2 Opredelitev nasilja v družini

Nasilje se pojavlja v različnih družinskih kontekstih – v dvostarševskih družinah, pri neporočenih parih in v primeru samskih mater z otroki. Nasilja v istospolnih partnerstvih uradne statistike ne beležijo kot nasilništvo v družini, zato so informacije o tovrstnem nasilju skope. Tudi ni podatkov o ženskah, ki so nasilne do partnerjev, saj verjetno tovrstni nasilni dogodki zaradi sramu moških ostajajo neodkriti.

Večinsko prepričanje o nasilnih dejanjih in njihovih storilcih je, da gre za nerazumno in nepredvidljivo vedenje alkoholikov, duševno nestabilnih in obupanih ljudi. Takšna prepričanja je lažje sprejeti kot možnost, da je nasilje prisotno tudi v na videz urejenih družinah ter da je lahko tudi namerno. Če je nasilno vedenje razumljeno zgolj kot odklon od normalnega, postane “problem drugih”, če pa gre za vsakdanji pojav, postane tema vseh.

Nasilje v družini je prisotno že od nekdaj, le da je ta pojav danes javno obravnavan in opredeljen kot družbeni problem. V družbah, kjer je žena veljala za moževo lastnino, nasilja nad ženskami niso razumeli in doživljali kot problem. Problem so začela poudarjati ženska gibanja v šestdesetih letih, v zadnjih desetletjih pa je začela tudi država posegati v družine, kjer se je pojavljalo nasilje.

Levinson (1989, po Kashani, Allan, 1998) pravi, da se družinsko nasilje pojavlja v različnih kulturah in da je bila večina ljudi ali je še priča, storilec ali žrtev nasilja v družini. Družinsko nasilje opisujeta kot kronično stanje Wolfe in Jaffe (1991), kot bolezen ga opredeljuje Goldman (1994) in celo kot nalezljivo bolezen Turkel, (1996, po Kashani, Allan, 1998). Plazova in Veseličeva (2002) pa opozarjata, da nasilje ni bolezen, ampak priučeno vedenje. Menita, da imamo ljudje vselej možnost izbire, ali se bomo odzvali nasilno ali ne. Občutek izzvanosti, ki povzroči nasilno reakcijo, pa je problem tistega, ki se počuti izzvan. Nasilje se praviloma v družinah pojavlja v več hkratnih oblikah, ni omejeno na enkratno dejanje ter sčasoma postaja pogostejše in hujše. Oblike nasilja so različne: telesno, spolno in psihično. Pojavlja se med partnerjema, nad otrokom, med sorojenci, nad starši in starimi starši itd. Kashani in Allan (1998) pravita, da družinsko nasilje vključuje dejanja zlorabe in nasilja enega člana družine do drugega člana. Poleg

tega, da so žrtve družinskega nasilja fizično ogrožene, so istočasno pod psihičnim pritiskom, saj jih s storilci povezuje čustvena vez in v primeru otroških žrtev tudi močna fizična odvisnost. Čeprav je kontekst družine povezan z idejo o enotnosti in solidarnosti, je za družinsko življenje značilen vzajemen nadzor družinskih članov. V družini se vzdržujeta red in mir, posameznik je kaznovan, nadzorovan, nagrajevan in podrejan, nasilje pa je najpogostejše in najučinkovitejše sredstvo socialne kontrole.

Pravkar uporabljeni jezik skriva resnično naravo problema. Feministična pisanja o nasilju v družini opozarjajo, da izraz "družinsko nasilje" skriva dejstvo, da je v veliki večini primerov to nasilje moških nad ženskami (Smith, 1995). Težavno je tudi razmišljanje, da je nasilje v družini, ker se dogaja le v družini, avtomatično manj resno kot druge oblike nasilja.

3 Etiologija družinskega nasilja

Nasilje v družini lahko razumemo znotraj psihološkega, sociološkega, kriminološkega, feminističnega in celo biološkega okvirja. K teorijam o nasilju v družini so veliko prispevale tudi antropologija, socialna politika, filozofija, razvojna psihologija in druge znanosti. Rešitve, ki izhajajo iz spoznanj različnih teorij o nasilju v družini, so vedno predstavljene ali kot konservativne ali kot liberalne in javnost vedno odobrava eno in zavrača drugo. Filipčičeva (2002) opozarja, da te rešitve niso nujno izključujoče, temveč so le tako predstavljene zaradi političnih interesov določenih skupin.

3.1 Individualistične teorije

Nasilno vedenje povezujejo z mnogoterimi **biološkimi** dejavniki, med drugimi z gensko predispozicijo, nepravilnim delovanjem centralnega živčnega sistema, epilepsijo in telesno zgradbo. Mnogi vzrok za nasilnost vidijo v posameznikovi slabi samopodobi. Neredko se kot vzrok nasilja navaja tudi psihopatologija posameznika, vključujoč čustvene in duševne motnje, sociopatsko osebnost in motnje pri obvladovanju impulzov. Presenetljiva je ugotovitev Kashanija in Allana (1998), da je najpogostejša diagnoza storilcev nasilnih dejanj v družini antisocialna osebnostna

motnja, ki se kaže v agresivnosti, zavračanju družbenih norm in impulzivnosti. Moški, ki so nasilni do družinskih članov, hkrati kažejo večjo depresivnost, posredno sovražnost, razdražljivost, zamerljivost in verbalno sovražnost kot moški, ki niso nasilni (Barnett, Fagan, Booker, 1991, po Kashani, Allan, 1998). Mnogi raziskovalci pripisujejo nasilje moških vedenju njihovih partnerk oziroma njihovi osebnosti in trdijo, da mnoge ženske potrebujejo zaščito. Drugi pravijo, da gre za naučeno nebogljenost žensk, ki jo pogojuje imobilizirajoči teror, zasledimo lahko celo trditev, da so te ženske odvisne od nasilja (po Johnson, 1995). Biološki perspektivi nasilnega vedenja manjka enotna teorija, saj jo sestavljajo med seboj nepovezana odkritja, povsem pa zanemarja vpliv okolja na posameznikov razvoj in delovanje.

Na drugi strani pa **socialnobiološka teorija** vključuje družbeni vpliv ter temelji na Darwinovi teoriji o naravni selekciji in preživetju najbolj prilagojenih posameznikov. Po njej naj bi bila socialnobiološka funkcija nasilja v družini prisilni nadzor (Kashani, Allan, 1998). To motivira potrebo moškega, da si zagotovi dominantno vlogo v družini tako, da ubogljivost drugih dosega s silo. V javnosti vlada trdno prepričanje v vzročno povezavo med alkoholom in nasiljem, vendar Filipčičeva (2002) opozarja, da za to ni dovolj empiričnih potrditev. Enako prepričanje velja tudi za uporabo drugih drog. Korelacija med alkoholizmom in nasiljem v družini se je v mnogih raziskavah izkazala za visoko, in sicer naj bi bila višja pri nasilju med partnerjema kot pri zlorabi otrok, saj je uporaba alkohola povod za konflikt med partnerjema (Yegidis, 1992, po Kashani, Allan, 1998). Nekateri uporabljajo alkohol kot dovoljenje in izgovor za nasilno vedenje. Na podlagi tega mnogi pari sklepajo, da se bo nasilje prenehalo z zdravljenjem alkoholizma. Alkohol sicer spodbuja nasilno vedenje, vendar avtor (ibid.) dodaja, da so pri tem pomembne tudi osebnostne lastnosti posameznika. Filipčičeva (2002) opozori, da se ljudje učimo tudi z opazovanjem in se naučimo, da lahko alkoholiziranost služi kot izgovor ali opravičilo za nasilno vedenje. Alkoholizem in nasilje v družini imata lahko iste povzročitelje, nista pa nujno vzročno povezana, saj so tudi nealkoholiki nasilni, vsi alkoholiki pa niso nasilni. Individualistični pogled na problem nasilja v družini napeljuje k zaključku, da je to zaseben problem in ga je v najboljšem primeru treba reševati individualno, kar je podlaga konservativnim političnim rešitvam.

3.2 Socialnopsihološke teorije

Poudarjajo socialno učenje, ki poteka prek izkušenj posameznika in vključuje učenje nasilja v nasilnem okolju. **Teorija socialnega učenja** je najpopularnejša teorija, ki se uporablja za razlago nasilja v družini. Izhaja iz Sutherlandove teorije (Filipčič, 2002) diferencialnih asociacij in pravi, da se posameznik prestopniškega vedenja nauči v interakcijah z ljudmi, ki kršijo družbene norme. Prestopniki se v teh interakcijah naučijo tehnik izvrševanja kaznivih dejanj ter vrednot, stališč, motivov in racionalizacij, ki takšno vedenje podpirajo. Kakšno bo posameznikovo vedenje, je torej odvisno od preteklih izkušenj in pričakovanih posledic. Tako se nekateri v kritični situaciji zatečejo k agresiji. Na tem razumevanju temeljijo trditve, da je nasilje v družini naučeno krožno nasilno vedenje, ki se intergeneracijsko prenaša (Steimetz, Straus, 1974; Straus, Gelles, Steinmetz, 1980, po Johnson, 1995). Teorija medgeneracijskega prenosa temelji na predpostavki, da so otroci nagnjeni k posnemanju nasilnega vedenja svojih staršev. Izpostavljenost nasilju naj bi otroka naučila nasilnosti. Griffin in Williams (1992, po Kashani, Allan, 1998) pravita, da je poznejše nasilje poskus nekdanje žrtve, da dobi občutek nadzora nad svojim življenjem. Najstniki iz nasilnih družin prevzamejo neprimerne načine spoprijemanja, saj se vzorca nasilnega reševanja konfliktov naučijo od staršev (Kashani, Allan, 1998). Nasilje med člani družine med drugim nosi sporočilo, da je dopustno in poznejše nasilje do partnerja sprejemljivo. Socialna podpora v okolju, dobra samopodoba in visok socialno-ekonomski status družine so se izkazali kot dejavniki, ki lahko otroka zavarujejo pred medgeneracijskim prenosom (Kashani, Allan, 1998). Medgeneracijski prenos zagovarjajo tudi npr. Straus, Gelles in Steimetz (po Pahl, 1995). Pahl (ibid.) opozarja, da je treba upoštevati tudi dejstvo, da imajo posamezniki, ki so odraščali v nasilnem okolju, danes ljubeče in nenasilne družinske odnose, medtem ko so mnogi nasilni moške odraščali v nenasilnih družinah. Na podlagi teorije socialnega učenja pridemo do sklepa, da se nasilja naučimo v družini in da se nasilni vzorci prenašajo na mlajše rodove. Temu sledi, da so ženske žrtve nasilja v družini zato, ker si tega same želijo, saj so vlogo žrtve sprejele že v otroštvu. Ker pa ne postanejo vsi zlorabljeni otroci kasneje nasilni, ta teorija govori bolj o možnostih kot o determiniranosti. Če je posameznik deležen

podpore in ljubezni nenasilnega starša ali pa ima kot odrasla oseba ljubeče razmerje, le-to deluje varovalno.

Mnogi to teorijo zavračajo zaradi neprimerne metodologije in retrospektivne tehnike, ki so ju raziskovalci uporabili, da so prišli do opisanih zaključkov. Women's Aid Federation (Velika Britanija) teorijo zavrača zato, ker nudi moškim izgovor za njihovo vedenje (Johnson, 1995). Ta teorija preusmerja pozornost od resničnega krivca za nasilje, to pa je patriarhalno strukturirana družba in podrejen položaj žensk v njej. Mnenje, da je nasilje v družini neizogibna socialna dediščina, lahko vodi k prepričanju o nesmislu izvajanja kakršnihkoli intervencij.

Škodljiva perspektiva je tudi teorija **naučene nebogljenosti** ženske (Walker, 1984, po Lloyd, 1995). Predvideva, da se izkušnje iz otroštva prenesejo na vse odnose z moškimi. Teorija implicira, da ženska nasilja ne razume kot problem moškega, ampak nasilna dejanja interpretira kot svoj neuspeh, se tega sramuje in se počuti ponižana. Ko se ženske enkrat doživljajo kot nebogljene, se začnejo tako tudi vesti, kar njihovo nebogljenost okrepi.

Tudi pristop **družinskih sistemov** pravi, da se vzorci fizične zlorabe prenašajo s staršev na otroke. Predpostavlja, da v vsaki nasilni družini prevladujejo določena prepričanja, kot je na primer sprejemljivost nasilja, kar družini preprečuje reševanje konfliktov učinkovito in nenasilno. Značilnosti življenja v družini, kot so čustvena povezanost in fizična bližina, so lahko izvor težkih frustracij in stresa, kar ljudje pogosto sproščajo skozi nasilje (Gentry, Eaddy, 1980, po Kashani, Allan, 1998). Theodossopouloujeva (1998) družinski konflikt definirata kot interakcijo med soodvisnimi ljudmi, ki stremijo k nekompatibilnim ciljem, in kot vmešavanje ostalih članov v doseganje teh ciljev. V družini se tako pojavljajo konflikti interesov in soočenja različnih osebnosti. Nasilno reševanje konfliktov je pogosto povezano z drugimi težavami družine. Nezaposlenost staršev je velik stresor v družini in lahko povzroči nasilnost med njenimi člani. Stresno na družino delujejo tudi težave z najstniki, ločitev, kršitve zakona, delo, izguba družinskega člana, finančne težave, bolezen, pomoč javnosti, majhni otroci, napeti partnerski odnosi, neželena nosečnost, tesen življenjski prostor družine, delovno nezadovoljstvo, otroci s posebnimi potrebami itd. Po mnenju sistemskih teoretikov so vzrok za nasilnost pogosto težave, ki jih imajo posamezniki z nadzorovanjem svojih impulzov,

ali njihova nizka samopodoba. Toda družinsko nasilje presega okvir konflikta, saj so, kot navaja Filipčičeva (2002), za družinsko nasilje značilna pogosta težja kazniva dejanja, ki so za žrtve tudi zelo travmatična.

Sistemski pristop poudarja tudi moč družine in njeno pravico do zasebnosti, tj. pravico do nevmešavanja države. Feministke pravijo, da ta pristop v svojem bistvu zanemarja razlike v moči in konflikte interesov, ki so prisotni v vsaki družini. Varovanje družine pred zunanjo kontrolo tako zakrije kontrolo, ki jo imajo moški nad ženskami in otroki zaradi večje fizične, socialne in ekonomske moči (Goldner, 1992; po Pahl, 1995).

Nasilje v družini je bilo obravnavano na individualni ravni predvsem z medicinske oziroma psihiatrične perspektive. Z razumevanjem družinskih sistemov pa se problem s posameznika prestavi med vse soudeležene.

3.3 Sociokulturne in kriminološke teorije

Sociokulturne teorije se osredotočajo na vpliv družbenega sloja, izobrazbe in dohodka. Skušajo povezati družbene in družinske procese. Teorija **socialno-ekonomske deprivacije** ugotovi, da so populacije z nizkim socialno-ekonomskim statusom še posebno izpostavljene tveganju, da postanejo žrtve nasilja v družini (Kashani, Allan, 1998). Družinsko nasilje naj bi bila reakcija posameznikov na frustracije, stres in zavrte cilje.

Teorija konflikta se osredotoča na kapitalistično družbo, v kateri je družina še vedno primarno odgovorna za preživetje svojih članov. Ohranjanje ekonomske neodvisnosti in skrb za čustvene potrebe družinskih članov povzročata socialni stres, z njim pa je neposredno povezano družinsko nasilje. Toda le majhen delež moških, ki so pod stresom zaradi revščine, neenakih možnosti in raznih oblik diskriminacije, je nasilnih do svojih partnerk (Filipčič, 2002). Po drugi strani pa mnogi nasilneži niso niti revni niti za karkoli prikrajšani. Podobno kot teorije ekonomske deprivacije tudi **teorije pritiska** predvidevajo popolno korelacijo med nizkim socialnim statusom in odklonskim vedenjem. Izhajajo iz predpostavke, da so ljudje nagnjeni h konformizmu in jih v odklonskost potisne močan pritisk. Če posamezniki za legitimne želje nimajo na voljo legitimnih sredstev za njihovo doseganje, posežejo po odklonskih postopkih.

Iz obupa se zatečejo k odklonskim, tudi nasilnim dejanjem, oziroma so v njih prisiljeni. Klasične teorije pritiska ne upoštevajo dejstva, da neenake možnosti za doseganje ciljev izhajajo tudi iz ostalih oblik neenakosti, kot je npr. diskriminacija določenih družbenih skupin. Teorija pritiska poudarja vlogo ekonomskih okoliščin za deviantnost. Smith (1995) pravi, da je to pristop, ki praktike vedno znova opozarja na meje njihovih dela.

V nasprotju s teorijami pritiska, kontrolne teorije ali **teorije nadzora** iščejo razloge za konformnost. Izhajajo iz predpostavke, da ljudje nismo naravno moralna bitja in da smo v različnih merah povezani z družbo. Tradicionalna teorija socialne kontrole poudarja moč storilčeve vezi z družbo in predvideva, da bodo integrirani posamezniki z močnimi socialnimi vezmi manj nagnjeni h kršenju pravil kot tisti s šibkejšimi vezmi (Hirschi, 1969; po Johnson, 1995). Po Hirschiju (1969, po Smith, 1995) so najpomembnejše sestavine povezanosti s konvencionalno družbo navezanost na pomembne druge (močnejša povezava pomeni večjo kontrolo), predanost (koliko lahko izgubimo z nekonformnim vedenjem), vključenost (manj časa za deviantno vedenje) in življenjska načela. Če se ta povezava prekine ali razrahlja, nam nič več ne preprečuje odklonskega vedenja. Policija, sodišča in ostale avtoritete predstavljajo formalno socialno kontrolo, družina, prijatelji, šola in skupnost pa neformalno nadzorujejo odklonskost. Teorija nadzora prepoznava povezave med odklonskim vedenjem in posameznikovimi tesnimi odnosi – družino, prijatelji –, ki so pomemben dejavnik nadzora. Zato se, kot pravi Smith (1995), rešitev problema nasilja kaže v povečanju posameznikovega konformnega tveganja, tj. tega, koliko lahko izgubi pri odnosih in družbenih vezeh zaradi družbeno nesprejemljivega vedenja.

Teorija rutinskih dejavnosti nasilje v družini primerja z izvrševanjem kaznivih dejanj. Za uspešno izvršitev kaznivega dejanja so potrebni trije pogoji: (a) motiviran storilec, (b) primerna tarča in (c) odsotnost učinkovitega varuha. Moški so v družini nasilni zato, ker bodo tako najlažje dosegli svoj cilj (npr. rešili konflikt) (a), saj tovrstno početje praviloma nima negativnih posledic, žene so lahko dosegljive tarče (b), nasilje pa bo ostalo skrito (c). Učinkovit varuh, ki bi nasilje preprečil, ne more biti prisoten, saj je nasilna družina izolirana. Žrtve in potencialne žrtve družinskega nasilja v večini primerov same preprečijo (ponovno)

viktimizacijo z neformalnimi oblikami kontrole, kot so ogibanje nasilnežem, odhod od doma itd. (Filipčič, 2002).

Teorije kulturne odklonskosti opozarjajo, da obstajajo družbene skupine, ki imajo svoje norme in ravnajo v skladu z njimi, ker pa te niso v skladu s splošno priznanimi normami, je njihovo vedenje označeno kot odklonsko. Čeprav teorije kulturne odklonskosti pripomorejo k odkrivanju kaznivih dejanj in pomoči rizičnim populacijam, ima lahko uporaba teorije kulturne odklonskosti tudi diskriminatorne učinke. Šole, policija, socialno skrbstvo, na primer, imajo lahko določene kraje, rasne in etnične skupine ali določene družine za stalno in nepopravljivo problematične. Druga težava pa je, da zaradi tovrstnih prepričanj teh oseb ne vidimo kot soodgovornih za nasilno vedenje, s čimer opravičujemo uporabo nasilja med družinskimi člani določenih družbenih skupin.

Druga izmed teorij kulturne odklonskosti, **teorija socialne dezorganizacije**, pravi, da obstajajo mestna območja, za katera sta značilni visoka mobilnost prebivalstva ter visoka koncentracija ljudi s težavami, kot so duševne bolezni, alkoholizem in kriminalno vedenje, in tam je nasilje v družinah prisotno v večji meri, saj bi prebivalci teh območij, če teh težav ne bi imeli, živeli nekje drugje, v stabilnem predmestju (Smith, 1995). Gelles in Cornell (1985, po Johnson, 1995) sta ugotovila, da je večja prevalenca družinskega nasilja v delavskem razredu. Vendar pa obstaja več dokazov, da družinsko nasilje ni vezano na družbeni sloj (Martin, 1976; Walker, 1978; Dobash, 1980; Pagelow, 1987, po Johnson, 1995). Delavski razred se večkrat pojavi v povezavi z družinskim nasiljem, ker so v raziskavah uporabljeni vzorci žensk, nastanjenih v zatočiščih, policijski podatki in podatki socialnih služb. Tako kot teorije kulturne odklonskosti se tudi teorija podrazreda preveč opira na statistične podatke o kriminaliteti in ne upošteva dejstva, da je v revnejših soseskah večja prisotnost policije, zato je tu odkritih tudi več kaznivih dejanj kot v višjih slojih. Ljudje iz delavskega razreda uporabljajo usluge javnega zdravstva, medtem ko višji in srednji sloji v večji meri uporabljajo zasebno zdravstvo, zato so podatki o npr. družinskem nasilju iz teh virov nerealni.

Po **teoriji virov** ima večjo moč odločanja tisti, ki poseduje bogatejše ekonomske in organizacijske vire. V družini je to običajno moški. Po mnenju Gooda (1971, po Filipčič, 2002) je pri posamezniku, ki ima več virov zunaj družine, manjša verjetnost,

da bo uporabil silo. Kdor nadzoruje več virov, ima več moči in mu ni treba uporabiti nasilja, da bi bil dominanten. Kdor pa nima zadostnih virov, je npr. nizko izobražen ali brezposeln oziroma mu manjka socialnih spretnosti, bo uporabil nasilje kot vir moči za ohranjanje svojega dominantnega položaja. Sila se namreč začne tam, kjer se konča moč. Danes, ko moški v sodobni družbi izgublja tradicionalno moč, hkrati pa moč žensk narašča, se zdi ta razlaga zelo primerna.

3.4 Feministične teorije

Feminizem je odprl novo področje raziskovanja, s tem ko je poudarjal pomembnost oblik kriminala, ki so bile prej skrite, kot sta na primer nasilje v družini in spolno nasilje v domu, ki je do tedaj veljal za varnega. Največji prispevek feministične kriminologije je osvetlitev doslej zanemarjenega obsega viktimizacije žensk s strani moških (Smith, 1995). Osrednji objekt kriminologije postane nasilje v družini in patriarhalne definicije o naravi spolnega nasilja postanejo dvomljive. Feministične avtorice pokažejo, da so otroci, večinoma deklice, spolno zlorabljene s strani odraslih, skoraj izključno moških. Tako postanejo predpostavke o varnosti in svetosti doma in družinskega življenja lažne. Eden od dosežkov feminizma je definiranje družinskega nasilja kot socialnega problema namesto fenomena nasilnih posameznikov ali odnosov. Feministke družinsko nasilje prenesejo v politično arena, saj je bilo do tedaj "nevidno" večinoma zaradi patriarhalne države, ki so jo vodili moški (Johnson, 1995). Osnovna feministična kritika družbe je, da dominacija moške patriarhije v glavnih institucijah podkrepi moško dominacijo v družini. Patriarhat podpirajo družina, razredni, ekonomski in izobraževalni sistem. Takšen red se vzdržuje in krepi s tem, da se ženskam preprečuje dostop do legitimnih sredstev za spreminjanje in vodenje institucij, ki definirajo in vzdržujejo njihovo podrejenost. To se doseže z zapiranjem žensk v domove in omejevanjem dostopa do pomembnih položajev zunaj družine (Dobash in Dobash, 1980; po Johnson, 1995). Feministke zlorabe žensk ne pojmujejo kot redkega in deviantnega pojava, ki je posledica slabega delovanja družine, ampak kot predvidljivo in običajno dimenzijo normalnega družinskega življenja. Nasilje v družini je družbeni problem. Feministična razlaga družinskega nasilja je, da je le-to odraz neenake moči žensk in moških tako

v družbi kakor tudi v njihovih osebnih odnosih (Smith, 1989; po Johnson, 1995). Ženske so še vedno prepogosto socialno in finančno odvisne od moških, zaradi česar so izpostavljene družinskemu nasilju. Možje pretepajo žene, da bi dosegli oz. vzdrževali moč, do katere menijo, da so upravičeni zaradi strukture patriarhalne družbe, ki jih uči, da se od njih pričakuje dominanten položaj. Radikalne feministke menijo, da je zatiranje žensk najbolj razširjena oblika zatiranja, na katero naletimo v vseh družbah v vseh zgodovinskih obdobjih. Ker je družba patriarhalno urejena, so moški vladajoči, ženske pa podrejeni razred. Bistvo moškega gospostva je nadzor nad žensko spolnostjo (Filipčič, 2002), družina pa je tista ključna institucija, ki zatiranje žensk v moderni družbi povzroča in ohranja. Socialistične in marksistične feministke opozarjajo, da je tudi kapitalizem pomemben vir zatiranja žensk (ibid.), od tega pa imajo seveda največ koristi kapitalisti. Žena je po njihovem mnenju nekakšen varnostni ventil za frustracije, ki jih možu povzroča delo v kapitalističnem sistemu. Namesto da bi se ta frustracija obrnila proti sistemu, jo vsrka tolažeča žena, saj je ona odgovorna za moževo čustveno stabilnost, sistem pa tako ni ogrožen.

Liberalni feminizem podrejeni položaj žensk povezuje z različnimi socializacijskimi vzorci moških in žensk ter neenakimi socialnimi možnostmi oz. priložnostmi na ekonomskem in političnem področju (ibid.). Rigidna socializacija spolnih vlog oblikuje stereotipe moške agresije in ženske pasivnosti. Moški in ženske zaradi socializacije sprejemamo moško dominacijo nad ženskami kot naravno. Croghanova (Croghan, Miell, 1998) sledi tovrstnim feminističnim razlagam in vzrok za ponavljajočo se viktimizacijo žena vidi v tradicionalnem družbenem razumevanju vloge matere in žene. V svoji raziskavi je avtorica ugotovila, da ženske še vedno tradicionalno gledajo na svojo vlogo v družini. Naloge žena in mater so med drugimi reševanje konfliktov v družini in opravljanje večine gospodinjstkih del, in čeprav bi si želele pomoči partnerja, je ne zahtevajo in ne pričakujejo. Ženske so torej prepričane, da morajo one držati družino skupaj, in če je v družini kaj narobe, za to krivijo sebe. Tako partnerjevo nasilje opravičujejo s tem, da so ga one izzvale.

Feministična psihoanaliza vidi vzrok za nasilje moških nad ženskami v tem, da je ženska le kopica lastnih projekcij povzročitelja s fantazijami o njegovi identiteti, moči in

nadvladovanju drugega ter moški za žensko kopica njenih identitetnih fantazij o zaščitniku, fantazij o družinski celici in žrtvovanju za drugega (Zaviršek, 1997). V obdobju odraščanja dečki večinoma doživljajo moške kot osebe, ki imajo moč in željo po doseganju uspehov, deklice pa vzgajamo v tiste, ki se pustijo voditi in se žrtvujejo za druge (Plaz, Veselič, 2002). Orme (1994) meni, da imajo ženske enak potencial za nasilno vedenje, kot ga imajo moški, razlika je le v tem, da so bile socializirane v nenasilne. To bi pomenilo, da lahko tudi moške socializiramo v nenasilne. Feministke rešitev položaja vidijo v ustvarjanju enakih možnosti v izobraževanju in pri delu, predvsem s spremembami zakonodaje in stališč. Dobash in Dobash (1998) sta prepričana, da področje nasilja nad ženskami postaja vse bolj ozko, nanašajoče se samo nase, ter rigidno v pogledih in orientaciji. Strokovnjaki in javnost po njunem mnenju neupravičeno zaupajo v teorijo, znanstvena spoznanja in sprejete ideologije. Tudi Filipčičeva (2002) je prepričana, da potrebujemo posebno razlago za nasilje v družini. Odnosi v družini so namreč drugačni od odnosov v drugih oblikah medosebnih interakcij. Družinski člani preživijo skupaj mnogo časa, ob razočaranjih pa je njihova stopnja prizadetosti velika, saj so močno čustveno vpleteni v dogajanje v družini. Za družinske odnose je zato značilna visoka stopnja nasilja. Partnerja eden od drugega pričakujeta prilagajanje, in zaradi tega lahko do konfliktov pride že ob banalnih vprašanjih, zaradi neuspešnega vplivanja pa se med njima pojavi nezadovoljstvo. Vsi moške tudi niso sposobni izpolniti kulturno predpisane ali pričakovane vloge.

Menim, da enofaktorska razlaga vzrokov za nasilje v družini ni možna, saj je narava družinskega nasilja večdimenzionalna. Treba je upoštevati elemente obstoječih teorij in pogledov na nasilje v družini, jih podpreti z empirično dokumentacijo ter tako razviti integrativno paradigmo. Teorije, ki imajo individualističen pogled na problem, ravno s tem sporočajo, da je problem zaseben, posameznikov oz. v najboljšem primeru družinski. Osredotočiti se je treba predvsem na kulturne, politične in institucionalne dejavnike nasilja v družini ter na to, kako ti podpirajo oz. dovoljujejo nasilje nad ženskami. S temi dejavniki pa se križajo tudi biološki in psihološki pogoji. Glede na to se mi zdi smiselno razviti integrativno paradigmo za razumevanje nasilja v družini, na kateri bodo lahko temeljili učinkoviti preventivni in interventni ukrepi.

4 Dinamika in posledice nasilja v družini

Izvajalci nasilja v družini so najpogosteje moški, žrtve pa ženske. Ženske žrtve nasilja so večkrat napadene doma kot moške žrtve nasilja. Približno polovico vseh nasilnih dejanj, ki so storjena nad ženskami, storijo njihovi moški partnerji (Filipčičeva, 2002). Nasilje nad partnerko lahko preide v nasilje nad otroki ali pa se obe vrsti nasilja dogajata istočasno.

4.1 Nasilje nad partnerko

Pri telesnem nasilju nad ženskami gre običajno za klofutanje, udarjanje, brcanje, davljenje, grizenje, zažiganje, vlečenje za lase, potiskanje po stopnicah navzdol, uporabo orožja, grozjenje z orožjem in/ali posilstvo. Psihično nasilje je pomanjkanje psihičnega hranila ali očrnitev osebne veljave skozi tehnike dominacije in vzorce interakcije, ki škodujejo osebnosti (Nesbit, Karagianis, 1987, po Kashani, Allan, 1998). Sem sodijo grožnje, ustrahovanje, manipuliranje, izoliranje, zapiranje in zloraba otrok za ustrahovanje ali podrejanje ženske. Ekonomsko nasilje se kaže v odrekanju denarja ženski, ki ni zaposlena, oz. v tem, da mora zaposlena ženska ves prihodek vložiti v skupno gospodinjstvo, mož pa sam razpolaga s svojim denarjem (Kaj je nasilje?, b.d.).

V družinskem okolju, v katerem pride do nasilja, vladajo neenakost, strah, neprestana ogroženost in občutek, da ni več ljubečih odnosov. Nasilje med partnerjema se pogosto opisuje kot cikel pri "sindromu trpinčene ženske". Sindrom trpinčene ženske je vedenjski vzorec, ki ga moški izvaja nad žensko in ki se pojavlja v telesni, čustveni in psihični obliki (Appleton, 1980; Kashani et al., 1992, po Kashani, Allan, 1998). Običajno gre za nasilje med zakoncema, lahko pa se pojavlja v kakršnemkoli intimnem odnosu. Za sindrom trpinčene ženske je značilno krožno nasilje, ki ga je prvi opisal Walker (1979, po Jasinski, Kaufman Kantor, 1998). Walter in Drake (Kashani, Allan, 1998) sta načrtala model partnerskega nasilja, ki predpostavlja tri relativno predvidljive stopnje oz. obdobja. Najprej napetosti med partnerjema naraščajo od manjših razburjanj in nesoglasij. Pojavljajo se manjša nasilna dejanja, kot so metanje predmetov ali verbalno nasilje. Ženska se odzove z umikom ali pasivnostjo, da ublaži nasilje. Sledi obdobje, ko napetost ni več

vzdržna, in pojavi se akutna epizoda nasilja, ki traja približno od dveh ur do enega dne. Nasilje je nenadzorovano in ženska lahko odreagira le tako, da ga prenaša ali pa situaciji pobegne. Njena izbira je odvisna od tega, ali so prisotni otroci. Običajno se ženska fizično umakne in odlaša z zdravstveno pomočjo. Sledi mirno obdobje, v katerem se zakonca spravita. Obdobje "medenih tednov" vključuje opravičila, darila in obljube, da se bo nasilnež spremenil. Ko obdobje mine, se naberejo napetosti kot v prvi fazi in ponovno se vzpostavi zaporedje nasilja. Teorija krožnega nasilja temelji na predpostavki, da se nasilje med partnerjema stopnjuje in da je vedno bolj pogosto. Jasinskijeva in Kaufman Kantorjeva (1998) pravita, da opisano krožno nasilje ni značilno za splošno populacijo, saj teorija temelji le na pripovedih žensk, ki so v zatočiščih, in zdravstvenih podatkih. Takšen vzorec nasilja se po njunem mnenju pojavlja pri izredno nasilnih parih.

Mnogi socialnemu delu očitajo, da je z uporabo znanstvene opredelitve "sindroma trpinčene ženske" za nasilje v družini okrivilo žrtev, saj ta pojem usmerja pozornost k ženskim žrtvam in tako skriva resnično naravo problema – da gre za nasilje moških do žensk, zato naj bi bila uporaba tega pojma neprimerna. Trpinčenje žensk naj bi bilo glede na spoznanja mnogih raziskav pogostejše v gospodinjstvih, kjer ima moški vso moč, in tam se fizično nasilje uporablja za legitimiziranje moške dominantne pozicije (Mahoney, Williams, 1998). Možje lahko zaradi svojega višjega družbenega in ekonomskega statusa ter fizične premoči brez strahu trpinčijo žene, saj jih te niso zmožne kaznovati niti fizično niti finančno. Nasilneži običajno odobravajo uporabo sile nad ženami, zato jo tudi uporabijo (ibid.). Iz tega je razvidno, da pri ne gre le za nasilnežovo izgubo nadzora nad svojimi ravnanjem, trenutno "neprištevnost" ali, kot meni Sherman (1992), da ljudje razmišljajo iracionalno in se percepcija okoliščin popači, ko so strasti razgrete. Dobasheva (2000) pravita, da nasilni moški tako ali tako ne verjamejo, da imajo ženske enake pravice kot oni, in menijo, da se ne smejo prerekati, pogajati ali razpravljati, saj s tem rušijo njihovo avtoriteto, nasilje pa se uporabi, da se žensko utiša. Tako se moški pogosto sploh ne spominja razloga za prepir, ampak ve le to, da ona ni hotela nehati govoriti, ko je on to zahteval, in da je 'sitnarila'. Toda moški običajno niso ponosni na napad na žensko oziroma napada sploh nimajo za pravo nasilje.

Poseben problem predstavlja posilstvo v intimnem odnosu. Čeprav je to s strani intimnega partnerja bolj pogosto kot posilstvo s strani tujca (Russell, 1990, po Mahoney, Williams, 1998), je to področje še dokaj neraziskano in skopo dokumentirano. Tako so različne stroke še vedno v fazi opredeljevanja problema in ugotavljanja njegove prevalence. Pojavlja se tudi dilema, ali posilstvo žene razumeti kot obliko nasilja v družini ali ga obravnavati v okviru spolnega nasilja. Žrtve nasilja v družini razvijajo načine, s katerimi se spopadejo z nasiljem. Pri obvladovanju nasilja so aktivne in niso le pasivne žrtve, zato razvijajo strategije, s katerimi poskušajo zagotoviti varnost sebi in svojim otrokom. Najti morajo tudi načine spopadanja z bolečino, izdajo zaupanja, svojo samopodobo in ponižanjem, ki so posledica fizičnega, psihičnega in spolnega nasilja. Strategije žensk so različne, Kellyjeva (1999) je kot najbolj pogoste navedla držo "Živeti iz dneva v dan", poskuse pregovarjanja z nasilnežem, pomiritev nasilneža, nepriznavanje nasilja, iskanje opravičil za nasilneževo vedenje, prevzemanje krivde, spreminjanje lastnega vedenja, neupoštevanje nasilneževih zahtev, pitje alkohola ali jemanje zdravil, odhod ali pobeg od doma, "živeti za dobre čase in pozabiti slabe" ter iskanje drugih možnosti.

Ponavljajoči se fizični ali spolni napadi pustijo na žrtvah čustvene in psihične posledice, psihično nasilje pa privede tudi do fizičnega propadanja. Nekateri podatki kažejo na to, da se ob dolgotrajnem nasilju pojavi več simptomov kot pri kratkotrajnem ter da se je po končanem nasilnem razmerju zdravstveno in psihično stanje nehalo slabšati, ni pa se vrnilo v stanje, kakršno je bilo pred pojavom nasilja (Giles - Sims, 1998). Psihične posledice nasilja vključujejo tesnobo, depresijo, jezo, sram, neprestan strah, znižano samopodobo, somatske težave (glavoboli, alergije, nepravilno bitje srca, motnje spanja, čiri) in različne odvisnosti (ibid.). Ženska svetovalnica Ljubljana (Kaj je nasilje?, b.d.) k temu dodaja še napade panike, občutke nemoči, strah pred prihodnostjo, izgubo zaupanja, nemotiviranost, napade joka, spremenjene spolne navade, motnje prehranjevanja, dvom o lastnem duševnem zdravju in samomorilske misli. Ekonomsko nasilje povzroči finančno odvisnost od moškega, kar ženski onemogoča odhod. Fizične posledice se kažejo v poškodbah, tudi permanentnih, bolečinah in poslabšanem zdravstvenem stanju. Za žrtve nasilja

v družini so značilne vreznine, podplutbe, zlomi kosti, poškodbe vida, vbodi in poškodbe lobanje. Dodatne težave se pojavijo, če je ženska noseča, saj je znano dejstvo, da se pretepanje pogosto začne v času nosečnosti oz. v tem času postane hujše. Posledica je v 45 % splav (Helton, 1986, po Lloyd, 1995). Pri žrtvah posilstva s strani intimnega partnerja pa se poleg telesnih poškodb pojavijo tesnoba, depresija, motnje spanja in prehranjevanja, pomanjkanje zanimanja za spolnost, strah pred moškimi in druge socialne fobije, zloraba drog, samomorilske misli ter postravmatična stresna motnja (Goodman et al., 1993, po *ibid.*). Med mnogimi posledicami nasilja je tudi izolacija, ki se kaže v pomanjkanju stikov s prijatelji in sorodniki. Ženska se ali izolira sama zaradi sramu ali pa jo izolira moški s tem, da ji prepove stike z drugimi. Izolacija ustvarja ranljivost, saj je najbolj ranljiva tista ženska, ki sama stoji nasproti možu, ki ima razširjeno podporno socialno mrežo, najmanj ranljiva pa tista, ki ima podporo ljudi v svoji okolici, ki jo je pripravljena in zmožna braniti pred nasiljem v družini. Giles-Simsova (1998) meni, da lahko kakršnakoli socialna podpora omili psihične posledice nasilja v družini. Ne glede na to, od kod prihaja podpora, obstaja možnost, da bo zmanjšala pogostost in težo nasilnih epizod.

Gordonova (1989) trdi, da ženska postane žrtev nasilja v družini ravno zaradi svoje socialno determinirane nezmožnosti, da bi se uprla in odšla. Giles-Simsova (1998) pa vzrok za nezmožnost ženske, da se izogne nadaljnji viktimizaciji vidi v tem, da se je spremenila njena samopercepcija, in sicer kot posledica dolgotrajnega trpinčenja in odsotnosti podpore iz okolja. Poleg tega v družbi velja prepričanje, da mora družina ostati skupaj, zato okolje in sorodstvo pritiskata na trpinčene ženske, naj nasilnega moža ne zapustijo zavoljo družine oz. otrok. Torej razlogi za to, da ženska vztraja v nasilnem odnosu, ležijo v socialnih normah in prepričanjih o ženskah, zakonski zvezi, družini in nasilju. Hoffova (1990) pravi, da so ženske predane svojemu zakonu in ga na vsak način poskušajo rešiti, saj menijo, da so one odgovorne za vzdrževanje odnosa in da so same krive, če zakon propada. Ženska partnerja ljubi in išče opravičila za njegova nasilna dejanja. Upa, da se bo spremenil, oziroma mu verjame, ko obljubi, da se dogodek ne bo ponovil. Sram ji preprečuje, da bi poiskala pomoč celo pri prijateljih, sorodnikih ali sosedih. Vedno je prisoten tudi strah

pred tem, da bi se ji partner maščeval, če bi ga zapustila, mnoge so deležne celo konkretnih partnerjevih groženj ali pa jih je strah ostati same, počutijo se izolirane in brez zunanje podpore, zato se bojijo neznanega, ki jih čaka zunaj doma. Filipčičeva (2002) vidi razlog, da ženske ostanejo, v travmatični povezavi, ki se oblikuje pri nasilnih parih. Ko v razmerju obstaja neravnotežje moči, posameznik z manj moči razvije o sebi negativno samopodobo, vedno manj se čuti sposobnega odločati o sebi in tako se oblikuje ter večja potreba po razmerju z osebo, ki razpolaga z več moči. Drugi dejavnik pri oblikovanju travmatične zveze je občasna narava zlorab. Med enim in drugim dogodkom je razmerje normalno in ravno te začasne okrepitve ustvarijo močno vez med nasilnežem in žrtvijo.

Nasilju v družini in njegovim posledicam se lahko žrtev izogne le z odhodom iz nasilnega okolja, to pa za trpinčene ženske ni enostavna odločitev. Ženske so pripravljene zapustiti nasilnega partnerja, ko se konča zanikanje in minimiziranje trpinčenja (Lloyd, 1995). To se običajno zgodi, ko se nasilje poveča ali postane bolj vidno, ko tretja oseba, na primer socialni delavec, definira problem ali ko se poveča število virov pomoči v okolju (se zaposli itd.) (ibid.). Hoffova (1990) ugotavlja, da ženska odide zaradi strahu, da jo bo partner ubil, da se bo sama ubila, zaradi otrok, ali ko ob določenem tepežu spozna, da se partner ne bo spremenil.

Možen izid nasilja v družini, ki ga ne gre izključiti, pa je smrtni izid. Smrtne žrtve družinskega nasilja so v veliki večini ženske, ki so jih ubili mošje. Johnson, Li, Websdale (1998) navajajo rezultate svojega projekta, ki kažejo, da so ženske smrtne žrtve družinskega nasilja običajno izid zadnjega dejanja dolgotrajnih nasilnih odnosov. Pri moških žrtvah to ne velja, saj so ženske moške najpogosteje ubile v samoobrambi oziroma pri obrambi otrok.

Ob vseh ovirah, s katerimi so soočene ženske, je presenetljivo, da jih sploh toliko najde pogum, da kljub vsemu odidejo. Ženske, ki so vpletene v družinsko nasilje, Hoffova (1990) opisuje kot krizne menedžerje, in ne kot nemočne žrtve. Zaradi večje medijske pozornosti, več znanja in boljšega dostopa do pomoči od doma odide vedno več žensk. Strokovnjaki ugotavljajo, da se kljub odhodom in ločitvam približno polovica žensk vrne k nasilnim partnerjem (Giles - Sims, 1998).

4.2 Nasilju v družini izpostavljeni otroci

Nasilni domovi običajno vključujejo otroke, in ti so v nasilje vključeni neposredno ali posredno. Mnogi otroci so poleg svojih mater žrtve nasilja s strani moškega v družini, mnogi so deležni nasilja obeh staršev ali skrbnikov, ali pa nasilje v družini vidijo in slišijo. V vseh primerih ima izpostavljenost družinskemu nasilju na njihov razvoj slab vpliv, ki ga ne smemo zanemariti. Raziskave so pokazale, da obstaja povezava med nasiljem nad partnerko in zlorabo otrok. Večina avtorjev je prepričana, da moški, ki pretepajo svoje žene, običajno to počno tudi svojim otrokom. Nasilje med partnerjema naj bi pogosto spremljalo trpinčenje otrok zaradi tega, ker obstaja velika verjetnost, da bodo očetje, ki trpinčijo svoje žene, škodovali tudi svojim otrokom (Kashani, Allan, 1998). Nekateri otroci so namreč žrtve napadov nasilneža na račun njihove mame ali skupaj z njo (Finkelhor, Wolak, 1998). Po nekaterih podatkih naj bi bilo kar sedemdeset odstotkov moških, ki pretepajo svoje žene, istočasno fizično nasilnih tudi do svojih otrok (Bowker, 1988; O'Hara, 1993, po Lloyd, 1995). Po mnenju drugih avtorjev naj bi moških, ki trpinčijo svoje žene in otroke, bila dobra polovica (Wolfe et al., 1985; Jaffe et al., 1986; Gayford, 1975, po Johnson, 1995). Tudi Filipčičeva (2002) je prepričana, da se nasilje med partnerjema generalizira v nasilje nad otrokom. Po njenem mnenju zaradi nasilja v družinah prihaja tudi do agresivnega vedenja zunaj družine ali drugih oblik deviantnega vedenja. Pahl (1995) trdi, da vzročna povezava poteka ravno obratno, da namreč moški, ki pretepajo svoje otroke, pogosto pretepajo tudi ženo, moški, ki pretepajo svoje žene, pa otrok običajno ne pretepajo.

Mednarodni stalni komite za preprečevanje trpinčenja otrok opredeljuje trpinčenje otroka v družini kot fizično nasilje zoper otroka, zanemarjanje in čustveno zlorabljanje otroka (Končina - Peternel, 1998). Sem spadajo tudi spolno zlorabljanje, vzgojno zanemarjanje, zdravstveno zanemarjanje ali onemogočanje zdravega razvoja (Gelles in Cornell, 1990, po Kingston in Penhale, 1995). Ker se otrok v družini socializira in razvija, je naloga skrbnika, da mu prek primerne vzgoje nudi fizično in čustveno podporo. Trpinčenje otroka se tako izkaže za skrajno obliko disfunkcionalne vzgoje, ki ogroža in prizadene razvoj otrokovih socialnih, čustvenih in vedenjskih kompetenc. Nasilna vzgoja

pomeni, da otroci trpijo v okolju, od katerega se pričakuje, da jih bo podpiralo in varovalo (Cerezo, 1998). Nasilje skrbnika nad otrokom ali družinsko nasilje, usmerjeno v otroka, sestavljajo razna nasilna dejanja, kot so tepež, brce in pretepanje s predmetom (npr. pasom), ki lahko pustijo sledi ali trajne poškodbe tkiva (Kashani, Allan, 1998). Avtorja (ibid., 1998) ugotavljata, da se trpinčenje otrok pojavlja ne glede na socialno-ekonomski status, stopnjo izobrazbe, raso ter ostale značilnosti staršev in otrok. Največ pa naj bi ga bilo (vsaj prijavljenega, op. a.) nad otroki v starosti od treh do štirih let in nad najstniki med petnajstim in sedemnajstim letom (Straus, Gelles, Steinmetz, 1980, po ibid.). Študija Jaffeja in Wilsona (1998) med štiri- do šestnajstletnimi otroki in njihovimi materami je pokazala, da imajo otroci iz nasilnih družin v večji meri vedenjske težave in da so večinoma manj kompetentnih kot otroci iz nenasilnih družin. Te težave so bile največje pri dečkih iz nasilnih družin in otroci, ki so bili pogosteje izpostavljeni hudim oblikam fizičnega nasilja. Več kot četrtina otrok iz nasilnih družin je imela težave, ki bi jih lahko uvrstili med klinične. Temu moramo nameniti posebno pozornost predvsem, ko nudimo pomoč žrtvam družinskega nasilja.

Pri zlorabljanih otrocih se pogosto pojavijo motnje vedenja, motnje koncentracije, motnje v odnosih, agresivnost, beganje od doma, samopoškodbe, kraje itd. (Kashani, Allan, 1998). Cerezo (1998) opozarja, da se poleg vedenjskih motenj pri trpinčenih otrocih v večji meri pojavlja tudi deviantno vedenje. Zgodnje izkušnje se namreč vkodirajo kot notranje reprezentativni model o drugih ljudeh, sebi in socialnih odnosih, kar vpliva na način, na katerega otrok vstopa v odnos z mamo, drugimi in okoljem. Vedenjske težave otrok pa so lahko tudi odraz drugih dejavnikov v nasilnih družinah, kot so stres, pomanjkanje podpore v okolju ali neprimerna vzgoja. Vedenjske težave otroka lahko sprožijo družinsko nasilje. Žrtve nasilja v družini pogosto kažejo simptome depresije, kot so socialni umik, nizka samopodoba, neješčnost, kronična utrujenost, občutek brezizhodnosti itd. (Kashani, Allan, 1998). Zaradi intenzivnega in nepopustljivega pritiska se lahko pojavijo celo suicidalne ali homicidalne misli. Mladoletniki, ki so zakrivali umor v družini, običajno izhajajo iz zelo nasilnih družin (Kashani, Darby et al., 1997, po Kashani, Allan, 1998). Pri nekaterih trpinčenih otrocih se pojavljajo tudi simptomi postravmatične stresne motnje. Ta

se lahko razvije, če je otrok priča obračunu med staršema (Black, Kaplan, 1988; Pynoos, Nader, 1990, po Kashani, Allan, 1998), bolj običajna pa je pri spolno zlorabljenih otrocih. Pri otroku se razvijejo travme, strah pred staršem, sram, nizka samopodoba, enureza in druge oblike regresivnega vedenja. Zlorabljeni otroci imajo običajno moten tudi socialni razvoj in občutijo motnje v odnosih z drugimi. Če sta oba starša nasilna do otroka ali pa ga zanemarjata, so otrok in starša odtujeni, saj nasilni starši redko iščejo interakcije z otrokom, prav tako je med njimi malo telesnega stika, starši pa tudi ne kažejo topline oziroma je njihov odnos do otroka odklonilen (ibid.).

Socialne motnje negativno vplivajo na iskanje socialne podpore zunaj družine za pomoč pri reševanju težav, saj otrok ne zna poiskati pomoči in je tako ujet v past. Te težave se lahko prenesejo tudi v odraslost in vplivajo na posameznika vse življenje, tako da ovirajo podporo iz okolja, intimne odnose in poklicno delovanje posameznika (Kashani, Allan, 1998). V skladu s teorijo o medgeneracijskem prenosu oz. teorijo socialnega učenja pa biti žrtev nasilja ali biti priča nasilju med partnerjema v otroštvu lahko vodi v partnersko nasilje v odraslosti. Otroke, ki so priča partnerskemu nasilju, včasih opisujejo kot "jo-jo" otroke, "pozabljene" ali "nenačrtovane žrtve" (Kashani, Allan, 1998). Ti otroci bodo verjetno kot odrasli zmedeni glede pomena ljubezni, nasilja in intimnosti med partnerjema, saj je otrokov odnos s staršem popačen, ker je moral mamó in očeta gledati ali kot žrtev ali kot nasilneža ali oboje (Finkelhor, Wolak, 1998). Po Jaffeju lahko otroci, ki so priča nasilju v družini, utrpijo bolezni, ki so posledica stresa, postanejo nezaupljivi, razvijejo motnje vedenja, začnejo prevzemati materino vlogo, se izolirajo (Jaffe et al., 1991, po Johnson, 1995) ali pa se pri njih pojavijo motnje spanja, nasilništvo, izbruhi, nezmožnost koncentracije, kronična anksioznost, občutki krivde, ker niso preprečili nasilja nad mamó, utrujenost, ker so bili vso noč budni, itd. (Jaffe et al., 1991, po Lloyd, 1995). Deklice običajno internalizirajo stisko in občutijo depresivnost in anksioznost, dečki pa najpogosteje stisko kažejo navzven prek agresivnosti in upornosti.

Včasih pa so otroci več kot le opazovalci nasilja, lahko so neposredno vključeni v nasilje med staršema in se celo poškodujejo, ko poskušajo zaščititi mamó. Otroke lahko nasilneži silijo, da gledajo ali sodelujejo v trpinčenju. Nasilen možki lahko tudi uporabi otroke za manipulacijo z žensko, potem ko je zapustila dom. Ker psihično

nasilje ne pušča vidnih posledic, večinoma ostane spregledano in je težko dokazljivo. Je pa pomembno za zdravje otrok in mladostnikov in lahko povzroči več škode kot telesno nasilje. Žal je to področje še dokaj neraziskano.

5 Zaključek

Nasilje v družini je prvotno družbeni problem, zato ga moramo najprej obravnavati kot takšnega. Kot vzrok za nasilje v družini se je izkazalo predvsem nesorazmerje moči med žrtvijo in nasilnežem. Žrtve nasilja so ujete v nasilno zvezo zaradi pomanjkanja alternativ, nasilnež pa ve, da je zelo malo možnosti, da bo moral odgovarjati za svoja dejanja. Uporaba pojma "družinsko nasilje" kaže le na določeno družbeno konstrukcijo, v resnici pa gre večinoma za nasilje nad ženskami. Nasilje v družini ni enkratni dogodek, s časom se stopnjuje in postaja bolj pogosto, lahko se prenese tudi na otroke in traja tako dolgo, dokler ženska skupaj z otroki partnerja ne zapusti ali pa jo nasilnež ubije. Poleg poškodb in psihičnih težav žrtev nasilja v družini je med hujšimi posledicami socialna izolacija ženske. Ta ji onemogoča dostop do potrebne pomoči, njo in otroke pa s tem naredi žrtve. Nasilja v družini ni lahko obravnavati zaradi njegove povezanosti z mnogimi človeškimi dejavniki in situacijami ter zaradi tesnega odnosa, ki obstaja med žrtvijo in nasilnežem. Zaradi ranljivega položaja žrtve v družini te težko prijavijo nasilje, ki se dogaja v njihovem domu, zato je pri teh kaznivih dejanjih veliko temno polje. Intervencije se morajo nasilja v družini lotiti kot problema dominacije ter nadzora virov in ljudi. Da bi kar največ pridobile od služb, ki nudijo pomoč, morajo žrtve imeti na voljo primerne vire in načine, da zagotovijo varnost sebi in svojim otrokom.

6 Literatura

Cerezo, M. A. (1998). Parent-child conflict, coercive family interaction, and physical child abuse. V R. C. A. Klein, (ur.), *Multidisciplinary Perspectives on Family Violence*. New York: Routledge.

Croghan, R., Miell, D. (1998). Making sense of family conflict: Influences on account making. V R. C. A. Klein, (ur.), *Multidisciplinary Perspectives on Family Violence*. New York: Routledge.

Dobash, R. E., Dobash, R. P. (1998). Violent Men and Violent Contexts. V R. E. Dobash in R. P. Dobash (ur.), *Rethinking Violence Against Women*. London: Sage Publications Inc.

Dobash, R. E., Dobash, R. P. (et al.) (2000). *Changing Violent Men*. London: Sage Publications Inc.

Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.

Finkelhor, D., Wolak, J. (1998). Children Exposed to Partner Violence. V J. Jasinski, L. M. Williams (ur.), *Partner Violence: A Comprehensive Review of 20 Years of Research*. London: Sage Publications Inc.

Giles - Sims, J. (1998). The Aftermath of Partner Violence. V J. Jasinski, L. M. Williams (ur.), *Partner Violence: A Comprehensive Review of 20 Years of Research*. London: Sage Publications Inc.

Gordon, L. (1989). *Heroes of Their Own Lives: The Politics and History of Family Violence*. London: Virago.

Hoff, L. (1990). *Battered Women as Survivors*. New York: Routledge.

Jaffe, P., Wilson, S. K., Wolfe, D. A., Zak, L. (1998). Children of Battered Women: The Relation of Child Behaviour to Family Violence and Maternal Stress. V *Legal Interventions in Family Violence: Research Findings and Policy Implications*. Washington: U. S. Department of Justice.

Jasinski, J. L., Kaufman Kantor, G. (1998). Dynamics and Risk Factors in Partner Violence. V J. Jasinski, L. M. Williams (ur.), *Partner Violence: A Comprehensive Review of 20 Years of Research*. London: Sage Publications Inc.

Johnson, B., Li, D., Websdale, N. (1998). Florida Mortality Review Project: Executive Summary. V *Legal Interventions in Family Violence: Research Findings and Policy Implications*. Washington: U. S. Department of Justice.

Johnson, N. (1995). Domestic Violence: An Overview. V P. Kinston in B. Penhale (ur.), *Family Violence and the Caring Professions*. London: MacMillan Press Ltd.

Kaj je nasilje? (b.d.). Pridobljeno 12. 8. 2005 s svetovnega spleta: http://www.drustvo-zenska-svetovalnica.si/nasilje_1.php.

Kashani, J. H., Allan, W. D. (1998). *The Impact of Family Violence on Children and Adolescents*. London: Sage Publications Inc.

Kelly, L. (1999). *Domestic Violence Matters: An Evaluation of a Development Project*. London: Home Office Research Study.

Kingston, P., Penhale, B. (1995). Family Violence: Framing the Issues. V P. Kinston in B. Penhale (ur.), *Family Violence and the Caring Professions*. London: MacMillan Press Ltd.

Končina Peternel, M. (1998). *Pomoč otrokom, ko starši odpovedo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Lloyd, S. (1995). Social Work and Domestic Violence. V P. Kinston in B. Penhale (ur.), *Family Violence and the Caring Professions*. London: MacMillan Press Ltd.

Mahoney, P., Williams, L. M. (1998). Sexual Assault in Marriage: Prevalence, Consequences and Treatment of Wife Rape. V J. Jasinski, L. M. Williams (ur.), *Partner Violence: A Comprehensive Review of 20 Years of Research*. London: Sage Publications Inc.

Orme, J. (1994). Violent Women. V C. Lupton in T. Gillespie (ur.), *Working with Violence*. London: MacMillan Press Ltd.

Pahl, J. (1995). Health Professionals and Violence Against Women. V P. Kinston in B. Penhale (ur.), *Family Violence and the Caring Professions*. London: MacMillan Press Ltd.

Plaz, M., Veselič, Š. (2002). Nasilje nad ženskami in nasilje nad otroki v družini. V A. Aničić in drugi. (ur.), *Nasilje – Nenasilje: Priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: Založba Ljubljana.

Sherman, L. W. (1992). *Policing Domestic Violence*. New York: The Free Press.

Smith, D. (1995). *Criminology for Social Work*. London: Macmillan Press Ltd.

Theodossopoulou, M., Theodossopoulou-Papalois, V. (1998). The discourse of philotimo and conflict resolution in an urban Greek family: A psychosocial approach. V R. C. A. Klein, (ur.), *Multidisciplinary Perspectives on Family Violence*. New York: Routledge.

Zaviršek, D. (1997). Diskurzi o nasilju in pomoči. *Socialno delo, let. 36, št. 5–6, s. 329–345*.